

FAMILJEVÅLD — FORSKNING OCH TEORIER

AV TEUVO PELTONIEMI

Bakgrund

Intresset för familjevåldsforskning har uppstått under det senaste årtiondet. Samtidigt har de traditionella idéerna om familjen som en harmonisk enhet visat sig vara falska. Man har börjat fästa mera uppmärksamhet vid kvinnornas och barnens ställning i familjen och i samhället. Speciellt den feministiska rörelsen har tagit med bekämpningen av familjevåldet i sin verksamhet.

I början av 1970-talet utgav Pizzey (1974) i England en bok som handlade om familjevåld riktad mot kvinnor. »Scream Quietly or the Neighbours Will Hear« blev snart en bestseller som gav upphov till diskussion i många länder.

Familjevåldsdiskussionen har alltså feministiska rötter. Samtidigt har feministbetoningen dock lett till att massmedia i en del länder ensidigt berättar om hustrur och barn som fått stryk utan att få hjälp. Andra slag av familjevåld har inte tagits upp till diskussion. Man har också glömt bort att bl. a. polis och sociala myndigheter i praktiken redan tidigare ständigt fått lov att syssla med familjevåldsfall.

Det råder enighet om att familjevåldet är ett allvarligt problem och att dess avlägsnande är önskvärt. Bakom enigheten döljer sig ändå viktiga meningsskiljaktigheter som kommer till syne vid en mer ingående granskning. I Finland grundades skyddshem i nära samarbete med de sociala myndigheterna av Första Hemmens Förbund, som även upprätthåller hem för ensamma mödrar. Skyddshemmen motsvarar s.k. kvinnohus i Sverige, men de tar också emot manliga offer för familjevåld (Jansson 1979). De ideologiska skiljaktigheterna illustreras här av att den feministiska »Unionen Kvinnoaksförbund i Finland« har i 1982 startat sitt eget skyddshem, avsett enbart för kvinnor.

Det är också skäl att komma ihåg att familjevåldet trots de officiella ställningstagandena accepteras tämligen allmänt i praktiken. Inställningen håller dock på att förändras. Familjevåldet är bundet till tid och kultur, vilket klart framgår av undersökningar rörande den spansktalande världens machismomyt. En liknande mentalitet förekommer nog också i de nordiska samhällena – vi behöver bara tänka på mannens skryt över hur han fick hustrun att sluta tjata genom att slå henne.

Familjevåldsforskningen

Allmänt kan man säga att det har skrivits mera om förklarings teorier till familjevåld än om empiriska undersökningar. Forskningens kvalitet varierar mycket. Delvis beror det på att området är nytt men också på att fråga är om ett brännbart ämne som förorsaket mycket debatt utan att grundläggande arbete utförts.

Familjevåldsforskningen har framför allt utförts i USA, där också den federala regeringen kraftigt har stött både forskning om familjevåld och olika vårdssystem. Regeringen driver också en effektiv dokumentationscentral i Washington (National Clearinghouse on Domestic Violence). De ekonomiska anslagen har dock minskat avsevärt genom nedskärning i budgeten under Reagans regering.

I Nordamerika bedrivs samhälls- och beteendevetenskaplig forskning om familjevåld i främsta rummet vid universiteten. Vid universitetet i New Hampshire i Durham finns ett speciellt institut för familjevåldsforskning (Straus & Finkelhorn 1980). Det leds av den mest kända auktoriteten på området, prof. Murray A. Straus. Andra berömda forskare är Richard J. Gelles (t. ex. 1979), och Suzanne K. Steinmetz (t. ex. 1977 a och b). Polisens roll vid behandlingen av familjevåld har analyserats av bl. a. Parnas (t. ex. 1967). Det bedrivs ganska mycket forskning också i Kanada bl. a. i Vancouver (t. ex. Levens och Dutton 1980) och i London (t. ex. Jaffe & Thompson 1979).

Feminister har skrivit en hel del om familjevåldet i USA (t. ex. Warrior 1978). Del Martin (t. ex. 1977) och Pagelow (t. ex. 1978) har verkat i både feministiska och akademiska kretsar. Om barnmisshandel finns det en stor mängd publikationer. De mest kända namnen är makarna Kempe (t. ex. 1979) och Gill (t. ex. 1970).

Bland de viktigaste tidskrifterna för familjevåldsforskning i Nordamerika är »Victimology«, »Journal of Marriage and the Family« och »Social Casework«. Center for Women Policy Studies i Washington publicerar »Response« newsletter.

Eftersom forskningsområdet är nytt har det funnits få monografier. På några år har situationen dock ändrats heit. Steinmetz och Straus publicerade en artikelsamling år 1974 och Straus, Steinmetz och Gelles 1980 verket »Behind Closed Doors«. Den sistnämnda är en rapport om en riksomfattande gallupundersökning från år 1976. Gelles har publicerat en litteraturstudie (1979). Böcker har vidare publicerats av Eekelaar och Katz (1978), Chapman & Gates (1978), Langley & Levy (1977), Del Martin (1977), Michell (1978), Roy (1977) och Straus & Hotaling (1980). (Det finns läsvärda recensioner av böckerna i Journal of Marriage and the Family 2/1981).

I Europa forskar man i familjevåld mest i Storbritannien. Psykiatern J. J. Gayford (t. ex. 1975) är en av de bäst kända forskarna. Makarna Dobash arbetar vid universitetet i Stirling och har presenterat sin teori i boken »Violence against wives — a case against the patriarchy« (1979). J. P. Martin (1978) har publicerat en bok med namnet »Violence and the Family«. Andra böcker finns av bl. a. Freeman (1979) och Renvoize (1978).

Redaktör Erin Pizzey, som grundade det första skyddshemmet i Chiswick år 1971, har skrivit flitigt om familjevåldet (1974 och t. ex. Pizzey & Shapiro 1981). På tyska finns en bok av Lau, Boss och Stender (1979), samt pamfletter av Haffner (1976) och Pletscher (1977).

Den nordiska forskningen

I Norden har de flesta undersökningar om familjevåldet gjorts i Finland. (Se Peltoniemi & Honkavaaras bibliografi, 1981). Peltoniemi och Puustinen (1979, och Peltoniemi 1980) har analyserat polisens fall rörande lägenhetsbråk i Helsingfors. Peltoniemi har forskat i familjevåldet i Lahtis stad (1981) samt utgående från material från socialbyrån i Helsingfors (1981 c). Där finns också studier om familjevåldets upptäcktsprocess och om dråp i samband med familjevåld. (Peltoniemi 1982 a och c). Därtill kan nämnas en undersökning om attityder till familjevåldet i Finland och Sverige (Peltoniemi 1982 b) samt om familjevåldet vid skyddshem tillsammans med Mäkinen och Leskinen (Peltoniemi 1981 a). Ett syntesverk av de nämnda finska undersökningarna utkommer i 1983. (Peltoniemi 1983).

Finska feminister har publicerat en pamflett med namnet »Våld i hemmet« (Germain & al. 1980). Makarna Santasalo (1979) och Marja Korpilahti (Korpilahti & Peltoniemi 1981) har gjort studier om barnmisshandel.

I Norge har forskningsaktiviteten till stor del koncentrerat sig kring kriscentren (Krisentergruppen 1979 och Fodstad & Steen 1977). Nordhus och Vogt (1981) har i Bergen undersökt fall som kommit till hälsovårdspersonalens kännedom. Tove Stang Dahl (1980) har skrivit en översiktsartikel om hustrumisshandel. I Danmark har Petersson och Jacobsen (1980) analyserat hustrumisshandelsfall på en sjukhuspoliklinik i Glostrup. Joan-söstrene (1981) beskriver hustrumisshandelsfall vid sin rådgivningsverksamhet. På Island beskriver Hildigunnur Olafsdottir (1981) offer för hustrumisshandel, som blivit behandlade på en sjukhuspoliklinik i Reykjavik.

Den svenska forskningen om våldet i familjen har hittills varit liten, även om pressdebatten har varit ivrig (t. ex. Hagerfors & Joberger 1981). Inom BRÅ har Reiniusson (1980) analyserat familjevåld vid domstolar i Sverige under år 1975.

Några mindre omfattande arbeten har gjorts vid universiteten, bl. a. av Kemvall (1981). Lägenhetsbråk där polisen ingripit har blivit undersökt av Nelson (1979) och Svenson och Danielsson (1978). Här skall också nämnas redaktör Karin Alfredssons (1979) bok »Den man älskar agar man?«, där det även finns en bra beskrivning av de engelska skyddshemmen. Därtill har man publicerat en hel mängd litteratur om barnmisshandel (t. ex. Hedeby 1975, Lagerberg 1977).

Omfattning och ett exempel på familjevåld

Man vet inte mycket om familjevåldets omfattning i Norden. De enda tillgängliga riksomfattande resultaten är från Finland och Sverige, där Peltoniemi och Korpilahti på hösten 1981 gjorde en gallupundersökning. (Peltoniemi 1982 b). Familjevåldets omfattning belystes med en indirekt fråga:

»Jag skall nu ställa några frågor om misshandel inom familjen. Med ordet misshandel menas att någon familjemedlem avsiktligt eller i upphetsat tillstånd fysiskt skadar en annan familjemedlem. Finns det någon familj i ditt grannskap eller bland dina bekanta, i vilken någon familjemedlem blivit misshandlad under de senaste 12 månaderna?«

Resultaten var följande:

	Finland	Sverige
Ja, en maka eller sammanboende kvinna	10 %	7 %
Ja, en make eller sammanboende man	1 %	2 %
Ja, en tonåring	1 %	6 %
Ja, ett barn	3 %	1 %
Ja, mor eller far	0 %	1 %

För att som inledning till den mer abstrakta analysen konkretisera saken presenteras här ett familjevårdsfall från Finland. Man kan inte säga att fallet skulle vara typiskt; jag tror inte att det går att ta fram ett typiskt familjevårdsfall, eftersom själva begreppet såsom i det följande skall visas är så vitt omfattande.

Exempel: Ett våldsamt äkta par.

Ett par bor i en småstad i södra Finland. Mannen, 31 år gammal, kommer från norra Finland och den jämnåriga kvinnan från södra Finland. Mannen har gjort sig skyldig till stöld- och våldsbrott. Paret träffades för 6 år sedan och gifte sig snabbt. Båda har tillfälliga jobb och de bor i en kommunal lägenhet. Makarna har två barn, 6 och 3 år gamla. Barnen uppvisar symptom på beteendestörningar.

Både mannen och kvinnan har alkoholproblem. Hustrun berättar att »vår nyktra Paavo är helt OK. Med den nyktre Paavo kan man diskutera och bo tillsammans, men den här supande Paavo är en helt annan person«. Båda makarna har varit på familjevård bl. a. på socialsjukhuset i Järvenpää. De sociala myndigheterna håller speciellt för barnens skull ständigt kontakt med familjen.

Kvinnan har nu vistats två och en halv månad på ett skyddshem och under den tiden fått äktenskapsskillnad. Att bege sig till skyddshem var resultatet av en tvångssituation: »Det råkade bo en socialarbetare i samma hus som familjen. Den enda möjligheten som socialnämnden godkände var att hustrun flyttade till skyddshemmet. I annat fall skulle familjens barn omhändertaras för samhällsvård.«

Mannen är ytterst våldsam och misshandlar ofta kvinnan. Kvinnan visar sin näsa som är starkt förbruskad. När mannen är nykter sköter han familjens ärenden. Kvinnan orkar inte. Kvinnan slår också sin man, men eftersom hon är fysiskt svagare lyckas hon inte lika bra som mannen. Båda föräldrarna har också slagit barnen. Kvinnan smäller ibland till barnen också när hon vistas på skyddshemmet.

Kvinnan har ringt polisen ett tjugotal gånger. Första gången hände det för två år sedan. Mannen hade misshandlat kvinnan på gatan. Polisen förde kvinnan till

sjukhuset och händelsen skulle ha polisanmälts, men kvinnan återkallade anmälan för »varje gång Paavo kom hem från finkan och sen började suppa, fick jag alltid mera stryk för att jag hade ringt polisen. Nu vågade jag dock skilja mig. Jag tänkte att det må gå hur som helst sen, men nu är det fråga om mig«.

Den sista misshandeln ägde rum på hustruns födelsedag. Kvinnan vistades först en vecka hos släktingar och kom sedan till skyddshemmet. Hon sade ingenting till sin man om att hon tänkte lämna honom och ville inte prata med honom i telefon heller. Mannen fick veta om kvinnans vistelseort under den första rättegången. Efteråt skickade mannen åtskilliga brev till kvinnan.

Mannen berättar: »Hela sommaren förstod jag att en av oss kommer att gå. Jag tog det dock inte på fullt allvar. Nu har jag grundigt funderat över saken. Jag gillar inte riktigt att andra fattar beslut om ärenden som angår mig. Detta borde ha varit en sak mellan mig och henne. Man skulle inte ha behövt utomstående«.

I domstolen bestämdes att kvinnan fick behålla både bostaden och barnen. Trots äktenskapsskillnaden vill kvinnan fortsätta att bo tillsammans med mannen: »När vi var gifta ville den ena trycka ner den andra såväl psykiskt som fysiskt. Det var som ett slagfält där den ena alltid bara var förlorare. Efter äktenskapsskillnaden skulle man vara jämnspelta, balansen skulle vara återställd«.

På hemortens socialbyrå är man väl medveten om familjens situation: »Denna familj tillhör de familjer som alla önskar att skall upplösas utom familjen själv. Socialbyrån har följt situationen i årtal och man har varit orolig över att det inte tycks bli någon förändring. I det här fallet fick man äktenskapsskillnaden till stånd. Vi får se hur länge den håller«. (Peltoniemi 1982 a).

Begreppet

Involverade parter

Ett sätt att skilja mellan olika typer av familjevåld är att indela det efter vem det är riktat mot och hurudan typ av våld som används. Svårigheter vid definieringen uppkommer främst i fråga om barnmisshandel i förhållandet mellan fysisk och psykisk misshandel.

Enligt finska undersökningar (Peltoniemi & Puustinen 1979, Peltoniemi 1981 a och c) förekom mycket sällan barnmisshandel i samband med vuxnas gräl. I flera utländska undersökningar har man velat skilja mellan barnmisshandel och våld mellan vuxna (Gibbens 1975). Man har betonat sådana drag som hänför sig till förövaren, gärningens tidpunkt och alkoholens roll i sammanhanget.

För att kunna ge adekvat vård och hjälp är det av väsentlig betydelse att man inom begreppet familjevåld skiljer mellan barnmisshandel och gräl mellan vuxna. Fastän man talar om familjevåld som ett generellt begrepp, är det klart att en mor som misshandlar sitt barn och en man som i berusat tillstånd rumsterar om i hemmet måste behandlas olika.

Begreppet familjevåld är problematiskt också i det avseende att det inte alltid är fråga om gräl mellan makar eller sammanboende i en kärnfamilj. Det våld som vuxna barn riktar mot sina föräldrar är t. ex. relativt allmänt, både enligt socialarbetare och poliser. De grälände parterna är ofta fränskilda makar. I figur 1 har jag försökt klassificera familjevåld enligt involverade parter.

Figur 1

Familjevåld enligt offer och gärningsman

OFFER	GÄRNINGSMAN		
	BARN	UNGDOMAR	FULLVUXNA
BARN	Slagsmål mellan barn	Förtryck av mindre	Barnmiss-handel
UNG-DOMAR	Mobbning	Slagsmål mellan ungdomar	Uppfostran genom våld
FULL-VUXNA	Mobbning	Misshandel av föräldrar	Kvinno- och mansmisshandel

Våldets innehåll

Familjevåldet som begrepp för lätt tanken till enbart fysiskt våld. T. ex. Miller (1972) begränsar sig till det fysiska familjevåld som kan bevisas. Under senare tid har man också börjat betona att det psykiska våldet hänför sig till familjevåldet. Mattila (1978) betonar att »ett skarpt ord svider lika mycket som en örfil«. En inskränkning enbart till det fysiska våldet minskar avsevärt familjevåldets omfattning. Enligt Peltoniemi och Puustinen (1979, 62) utgjorde de fysiska attackernas andel av de undersökta lägenhetsbråken endast en fjärdedel och i skyddshemmen hälften av alla fall. (Peltoniemi 1981 a). I ett typiskt finskt familjevåldsfall var det snarare så att man med skrik och hotelser grälade med varandra.

Det skulle vara mer korrekt att kalla det familjevåld som uppstår i ett akut skede, för fysiskt eller verbalt våld. Ordet verbal har en omfattande betydelse. Istället för att skrika kan man också låtsas »dövstum«, d. v. s. man talar inte alls med varandra. Också det är ett effektivt medel i familjegrälen.

Med psykiskt våld har man lärt sig förstå ett långtgående förargande och kränkande av den andra parten. Detta kan ske utan att utomstående har en möjlighet att upptäcka situationen och ännu mindre ingripa i den. Even-

tuellt borde man vid sidan om barnmisshandel och vuxnas familjekonflikter klassificera psykiskt våld som en särskild grupp av familjevåld. Den sistnämnda gruppens behandlingsåtgärder skiljer sig säkert ifrån vården av akuta familjevåldssituationer.

Kulturbunden variation

Familjevåld är ett mycket kulturbundet begrepp. I vissa kulturer finns normer som godkänner och även förutsätter ett våldsbetonat beteende. Det engelska samhällets inställning till familjevåldet skildras av det som Pizzey (1974) framfört, att maken för 150 år sedan enligt lag hade rätt att aga sin hustru. Grönfors (1977) hänvisar till ett liknande normmönster som förekommer i zigenarkulturen i Finland.

I en antropologisk klassiker beskriver Oscar Lewis machismokulturens återspeglning i en mexikansk familj. En mor undervisar sin dotter som ska gifta sig:

»I ditt hem har du din egen karaktär, men där måste du uppträda såsom din make önskar. Om han klandrar dig, svara inte. Om han slår dig, tål det. Annars går din make omkring och säger: Hurudan uppfostran har min hustru fått?

Esperanza följde sin mors råd.

— Jag uppträdde alltid som min mor bad mig, tänkte hon. Då Pedro slog mig, satt jag bara och grät.« (Lewis 1959).

En närmare granskning har dock visat, att det alltid har funnits informella normer som reglerat familjevåldet också då det i hög grad varit tillåtet enligt officiella normer (Pleck 1979). I själva verket är det inte alls svårt att finna exempel på kulturer, där familjevåldet har godkänts och andra där man fortfarande är negativt inställd till våld i allmänhet (Davidson 1977, May 1978).

Normkonflikt

I en familjevåldssituation råkar två vanliga normer i konflikt, t. ex. på det sätt som skildras i Edgar Wallaces roman, skriven i England på 1920-talet:

»Han vaknade av ett skrik, ett gällt genomträngande skrik, och satte sig upp i bädden. Det förflöt en tid innan skriket upprepades, sedan hörde han ett svagt gnällande som följdes av en duns. Han såg upp emot taket.

— Jag tror att mannen slog henne, sade han och såg på Paul. Paul verkade märkbart upprörd.

— Jag tror inte att vi kan gå emellan mannen och hustrun? sade han frågande.

Det hördes ett skrik igen, mera genomträngande än det som hade väckt Anthony ur den sköna sömnen och ännu hördes det en kraftigare duns.

— Man och hustru eller ej, sade han och hoppade ner på golvet, jag tänker gå och se efter vad det är för oväsen och förklara för den herrn, att man inte slår kvinnor.« (Wallace 1976).

Förhållandet mellan makar som en privatangelägenhet och en allmän norm som förbjuder att man slår kvinnor, står här i konflikt med varandra.

Skyddsnormerna om privatlivet leder till att familjevåldet vanligtvis inte kommer till allmänhetens kännedom, med undantag för eventuellt granarna. Ingendera parten vill avslöja det skedda för utomstående; familjevåldet upplevs som en angelägenhet som endast angår de anhöriga och om det kommer fram anses det skamligt. En polisman från Helsingfors säger:

»Ett resultat av polisens besök hos familjen blir, att familjen känner sig stämplad och upplever sig själv som iögonfallande. Människor är alltid snara på överdriva och frossa i andras problem.«

Man talar ogärna om familjens inre konflikter för utomstående, inte ens för sina släktingar. Wiseman (1976) har undersökt alkoholisthustrurs situation i Helsingfors och konstaterar att släktingarnas hjälp ofta är kortvarig och begränsad till erbjudande om nattkvarter då mannen är våldsam. Den misshandel som förekommer inom familjen behandlas också sällan som brottmål i rätten.

Det finns inte mycket forskningsresultat om hur ofta familjevåldet kommer till offentlig kännedom. Steinmetz (1977 a, 65) har beräknat att endast 1 av 270 fall i USA blir allmänt känt. Däremot finner Gaquin (1978) att 55% av fallen anmäls till polisen. I en omfattande undersökning i Kentucky, USA uppger Schulman (1979) att 57% av hustrumisshandelsfallen omtalas för andra, oftast andra familjemedlemmar. Därutöver hade 19% berättat om saken för någon socialarbetare, 14% för en präst och 8% för polisen. Enligt en norsk undersökning hade 23% av de fall som kommit till hälsovårdspersonalens kännedom i Bergen anmälts till polis (Nordhus & Vogt 1981, 153).

Myter och antimyter

Familjevåldet hör till de områden, där debattörer och forskare gärna krossar myter (t. ex. Pagelow 1977, Steinmetz & Straus 1974, 7). Ordet »myt« har då använts på ett icke-vetenskapligt sätt i betydelsen av falska fördomar.

Tyvärr har myterna i de flesta fallen krossats på ett oanalytiskt och oadekvat sätt, t. ex. genom att ta fram ett tillspetsat påstående och visa att det inte alltid är riktigt. Jag ska här betrakta tre teman som ofta blivit framförda som myter, nämligen familjevåldets distribution mellan kön och socialgrupper samt alkoholens roll.

Könsrollskonflikt

Den största delen av familjevåldet utgörs av det våld som män riktat mot kvinnor. I de av Peltoniemi och Puustinen (1979, 63) undersökta lägenhetsbråken var den huvudsakliga orosmakaren i 67 % av fallen en man. Enligt polisens uppskattning var kvinnan den huvudsakliga orosmakaren i 14 % av fallen och i 9 % av fallen var båda orosmakare. Det framgick i intervjuerna med poliserna att kvinnornas andel håller på att öka.

Enligt amerikanska undersökningar finns det lika mycket familjevåld riktat mot män som mot kvinnor (Straus & Gelles & Steinmetz 1980). Feministerna förnekar detta starkt och anser t. ex. »att det inte finns bevis på att det våld som riktas mot män, skulle vara ett socialt problem« (Pagelow 1978). Steinmetz (1977 b) påminner om att våld som riktar sig mot män mer sällan kommer fram än det våld som riktas mot kvinnor. Männen bör enligt normerna i samhället vara den starkare parten och därför är det för männen ännu mer skamligt att bli utsatta för våld än för kvinnorna.

I själva verket råder det ingen diskussion om att den största delen av familjevåldet, åtminstone i Europa, riktas mot kvinnor och utförs av män. Anhängare av den familjedynamiska tolkningen anser att detta beror på mannens samhälleliga roll och att bl. a. förändringar i könsrollerna föranleder en ökning av det våld som utförs av kvinnor. Anhängare av struktorteorier anser att det i bakgrunden finns strukturella faktorer i samhället och brukar i sina analyser försumma det våld som riktas mot män.

Klasskonflikt

Misshandel är vanligare bland lägre än högre socialgrupper (t. ex. Wolfgang & Ferracuti 1967, 261). Detsamma gäller enligt finska undersökningar om familjevåld. Det koncentrerar sig starkt till de mindre bemedlade i samhället (Peltoniemi och Puustinen 1979, 61; Peltoniemi 1981 a och c). Familjevåldet ser ut att höra till samma grupp av sociala problem som traditionellt hänhör sig till de svagare i samhället. Om liknande resultat finns många rapporter (se Steinmetz & Straus 1974, 8). Det är relativt enkelt att finna orsaker till överrepresentationen hos de lägre klasserna: trångboddhet, ekonomiska svårigheter, arbetslöshet. Dessa samhälleliga faktorerers samband med familjevåldet betonas bl. a. av Gelles (1978).

Andra påstår, att familjevåldet är jämnt utbrett inom alla socialgrupper. Denna åskådning stöder sig på vissa amerikanska undersökningar (bl. a. Schulman 1979). Som förklaring till de motsatta forskningsresultaten hänvisar man då till de skillnader som gäller familjevåldets känslighet för upptäckt. Skillnader har funnit i många polisundersökningar. T. ex. Cumming

& Cumming & Edell (1965) finner, att »enbart en viss typ av människor går till polisen med sina familjegräl för att klara upp dem«. Däremot ser Marsden (1978) att personer som tillhör medelklassen lättare söker hjälp än de som hör till arbetarklassen.

Omgivningen reagerar på olika sätt på dem som hör till lägre socialgrupper. En polisman i Helsingfors konstaterar:

»Då grannarna larmar polisen för att reda upp ett familjegräl i en herrskapsbostad, tänker sig polismannen två gånger för innan han beger sig till platsen och på vad han i så fall ska göra där.«

Gibbens (1975) har diskuterat amerikanska och europeiska undersökningars olikartade resultat och nämner två möjliga förklaringar. Först och främst anser han att medelklassen i USA definieras på ett annat sätt än i Europa. För det andra misstänker Gibbens, att familjevåldet i de amerikanska undersökningarna inte är tillräckligt klart definierat. Fastän det inom olika samhällsgrupper skulle förekomma lika mycket familjevåld, kan våldet till sin natur vara annorlunda i lägre än i högre socialgrupper.

Till Gibbens diskussion kan även tilläggas en uppenbar tredje möjlighet; familjevåldet kan vara jämnare fördelat i USA än t. ex. i de nordiska samhällena. Enbart anmälningskänsligheten kan inte helt förklara den starka sociala koncentrationen.

Alkoholproblem

Man vet att alkoholen spelar en stor roll i samband med misshandel (t. ex. Wolfgang & Ferracuti 1967). De finska undersökningarna har visat att alkoholen har en central ställning i familjevåldet. Enligt Peltoniemi & Puustinen (1979) var nästan alla inblandade i lägenhetsbråken berusade. I samband med fysiskt våld var oftast både den som slog och den slagna påverkade av alkohol. Alkoholen har också spelat en betydande roll när man har sökt sig till skyddshem (Peltoniemi 1981 a). Liknande resultat har man inrapporterat från andra länder (t. ex. Nelson 1979, 150; McClintock 1978, 93; Gayford 1975, se också Aarens & al. 1977 för en utmärkt översiktsartikel).

Också många som blir utsatta för familjevåld har alkoholproblem. Enligt Pletscher (1977) och Heinänen (1979) utgör alkoholen i skyddshemmen ett av de största problemen. Man har blivit tvungen att förbjuda alkohol i hemmet och alkoholiserade kvinnor tas inte emot.

Däremot påstår Dobash och Dobash (1978), Bard och Zacker (1974) och Pizzey (1974) att alkoholen inte har någon väsentlig betydelse för familjevåldet. Samma uppfattning återfinns hos många feminister. Germain & al. skriver: »Alkoholen är en bifaktor och inte grundorsaken till hustrumiss-

handel.« (1980, 17) och »Alkohol spelar ju en mindre roll i familjevåldet än i andra våldsformer.« (Germain & al. 1980, 96).

Det är viktigt att noggrant understryka, att man inte är medveten om orsak och verkan i förhållandet mellan alkohol och familjevåld. Även om forskningsresultaten är motstridiga förefaller de nordiska undersökningarna ge en ganska ensartad bild av alkoholens betydelse vid familjevåldet.

Teorier

Den ivriga debatten om familjevåldet återspeglas i den mängd av förklarings teorier som existerar. Om teorierna klassificeras enligt vetenskapsgren märker man att det finns samma tendens som på många andra områden, nämligen en utveckling från de psykologiskt orienterade teorierna mot de socialpsykologiska gruppteorierna och de sociologiska kultur- och strukturteorierna.

Teorier om familjevåldet kan åtskiljas enligt betraktningens enhet. En annan viktig indelning är hur mycket familjevåldet anses vara en sjukdom och hur mycket ett brott. Jag skiljer mellan fyra teorigrupper:

Psykoanalytiska		
Psykologiska	1 psykopatologiska teorier	4 strukturteorier
	2 familjedynamiska teorier	3 kulturteorier
	Socialpsykologiska	
		Sociologiska

Dessa fyra är naturligtvis inte teorier med klara gränser. Freeman (1980) skiljer bara mellan två teorigrupper. Jag har själv gjort detsamma i analysen av skyddshemsideologier (Peltoniemi 1981 a).

Det första sättet att tolka familjevåldet är att peka på de psykopatologiska, t. ex. masochistiska tendenser, som man har funnit i familjekonflikter. Det här tolkningssättet är populärt bland psykoanalytiker som beskriver hur offret i själva verket har provocerat fram det våldsamma beteendet och om polisen t. ex. kallas till platsen, skyddar misshandlaren. Man anser alltså att både misshandlaren och den misshandlade är offer (t. ex. Hanks & Rosenbaum 1977).

Det andra tolkningssättet kan kallas familjedynamiskt. Det grundar sig på uppfattningen, att familjevåldet är en inlärdd sjukdom som berör hela familjen. Det är ett yttre symptom på familjens svårigheter som kommer till uttryck hos någon medlem av familjen. Till syndabock väljs vanligen

mannen, som oftast lämpar sig för denna roll. Uppfattningen betonar att alla familjemedlemmar kan bli offer för våld, inte enbart hustrur eller småbarn. (T. ex. Mattila 1978, Star & al. 1979).

Enligt detta tolkningssätt är det därför meningslöst att leta efter den skyldige. Det skulle blott betyda att vården försvåras. Hela familjen skall vårdas, eftersom alla är sjuka. De bästa illustrationerna till den syn återfinns i vissa litterära verk, t. ex. i Albees pjäs »Vem är rädd för Virginia Woolf?«

Den tredje teorin innehåller olika sociologiska förklaringsmodeller. I olika kulturteorier påpekar man att familjevåldet varierar mycket i olika samhällen och att samhällets allmänna positiva inställning till våldet avspeglas i hemmet. Man visar att familjevåld varierar inom olika kulturer, t. ex. i olika socialgrupper och att sociala problem spelar en stor roll. Goode (1971) har framfört en resursteori, som bygger på att våldet är ett medel jämförbart med pengar eller kärlek bland familjens resurser. Till denna grupp av teorier kan också räknas Steinmetz' och Straus' (1974) systemteori, vilken innehåller element från olika sociologiska och psykologiska teorier.

Den fjärde teoririktningen betonar samhällets strukturella egenskaper. Anhängare av detta familjevåldsbegrepp har påvisat hur familjevåldet har samband med den bristande jämlikheten mellan män och kvinnor, t. ex. så att det av ekonomiska skäl inte är lätt för kvinnor att bryta ett våldsamt äktenskap.

Dobash och Dobash (1979) anser att kvinnomisshandel är en följd av det patriarkaliska systemet i samhället. Enligt dem är våldet inte ett inlärt beteende, utan män slår sina hustrur eftersom kulturen förutsätter att män dominerar och kontrollerar kvinnor.

Några amerikanska feminister har fört denna tankegång ännu vidare och skriver t. ex.: »Det är fråga om en urgammal skräck och avundsjuka, som har framkallat kvinnofientlig fobi hos män«. (Pagelow 1978). Detta för i sin tur med sig att män måste uppföra sig våldsamt mot kvinnor. Till detta nästan omvänt freudianska påstående anknyter sig uppfattningen att familjevåldet är ett brott i samma utsträckning som vilken annan våldsform som helst.

Teorier och verklighet

Teorierna återspeglas i de olika behandlingssystemen. Psykiatrer är ofta anhängare av den första teorin, psykologer inom familjerådgivningen av den andra, socialbyråerna av den tredje och feministiskt orienterade kvinnohus av den fjärde.

Allvarliga försök att testa teoriernas hållbarhet har inte gjorts (två goda undantag är Steinmetz 1977 a och Dobash & Dobash 1979). Anhängare av olika teorier förefaller vara mycket säkra på de egna teoriernas riktighet.

Det finns allvarliga motsägelser inom var och en av dessa teorier. Anhängare av de psykopatologiska teorierna borde vara överraskade av att familjevåldet är så allmänt i samhället. Det är inte en undantagsföreteelse. De som talar för den familjedynamiska teorin tycks i många fall glömma att våld är ett brott som inte får bortförklaras. Med kulturteorier är det svårt att förklara varför familjevåld tycks förekomma i så många kulturer. Strukturteorier rör sig ofta på en sådan abstraktionsnivå att det är svårt att testa dem. Anhängare av strukturteorier tycks ofta blunda för det faktum att undersökningarna har kunnat påvisa mycket familjevåld riktat mot män.

Situationen liknar mycket de första stegen inom alkoholforskningen där olika vetenskapsgrenar och teorier på olika förklaringsnivå förde en häftig kamp. Inom alkoholforskningen har så småningom den åskådningen vunnit fötfaeste att själva alkoholismfenomenet är mångfacetterat och inte kan förklaras med en enda teori. Samma utveckling kan väntas ske också inom familjevåldsforskningen.

Detta har redan skett i både debatt och forskning i USA beträffande olika typer av familjevåld. Man började först fästa uppmärksamhet vid barnmisshandel, därefter kom hustrumisshandel. Nästa steg var forskningsresultat om »battered husbands« och de nyaste artiklarna berör ofta föräldrar som blivit misshandlade av sina barn. Företeelsens mångsidighet har öppnat sig steg för steg.

Till slut vill jag framlägga fyra frågor, vilka jag inte ens försöker besvara:

1. Är familjevåldsfenomenet egentligen nytt på något sätt? Finns det någon anledning att tänka sig att det har ökat eller är det snarare en synvilla som kommer sig av den häftiga debatten. Är familjevåldet verkligen ett socialt problem?
2. Har man mystifierat familjevåldet? Skiljer det sig i väsentliga avseenden från annan misshandelsbrottslighet eller från andra sociala problem?
3. Ät vilket håll skall behandlingssystemet utvecklas? Skall familjevåldet bedömas mera som ett brott eller som en sjukdom? Det första betraktelsesättet betyder ju lagändringar samt förändringar i polisens och domstolarnas praktik. Det andra betraktelsesättet skulle för sin del förutsätta olika terapiorienterade system.
4. Familjevåldet är nu ett modedeforskningsområde. Hur länge kommer detta att vara? Vad kommer att ligga bakom familjevåldsforskningen när

den nuvarande modevågen har gått förbi och forskningsintresset i huvudsak riktar sig åt nya håll.

Adresse: Pol. lic. Teuvo Peltoniemi
Länstyrelsen i Nylands län
Social- och hälsovårdsavdelningen
PB 285, SF-00171 Helsingfors 17

LITTERATUR

- Aarens, Marc, Tracy Cameron, Judy Roizen, Ron Roizen, Robin Room, Dan Schenberg & Deborah Wingard: Alcohol, casualties and crime. Final Report no C-18. Social Research Group. School of Public Health. University of California, Berkeley. Nov. 1977.
- Alfredsson, Karin & Ulla Lemberg: Den man älskar agar man? Raben & Sjögren. Arlöv 1979.
- Bard, Morton & Joseph Zacker: Assaultiveness and alcohol use in family disputes. Police perceptions. *Criminology*. Vol. 12 (3): 281—292, Nov. 1974.
- Chapman, Jane Roberts & Margaret Gates (eds.): The victimization of women. Sage yearbooks in women's policy studies. Vol. 3. Beverly Hills, Cal. 1978.
- Cumming, Elaine, Ian Cumming & Laura Edell: Policeman as philosopher, guide and friend. *Social Problems*. Vol. 12 (3): 276—286, 1965.
- Dahl, Tove Stang: Kvinner som ofre — særligt om hustruvold. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*. Vol. 67 (1—2): 56—77, 1980.
- Davidsson, Terry: Wifebeating: a recurrent phenomenon throughout history. I verket Roy, Maria (ed.): *Battered Women*. Van Nostrand Reinhold. New York 1977.
- Dobash, R. Emerson & Russel P. Dobash: Wives: the »appropriate« victims of marital violence. *Victimology*. Vol. 2 (3—4): 426—442, 1978.
- Dobash, R. Emerson & Russel P. Dobash: Violence against wives. A case against the patriarchy. Free Press. New York 1979.
- Eekelaar, John M. & Sanford N. Katz (eds.): Family violence: An international and interdisciplinary study. Butterworths. Toronto 1978.
- Fodstad, Hjordis & Karen Sofic Steen: Det skjulte martyrium. Omkring synliggjøring av brutalitet mot kvinner i hjemmet. Institutt for kriminologi og strafferett. Stensilserie 26. Universitetet i Oslo 1977.
- Freeman, M. D. A.: Violence in the home. Saxon House. Westmead, Farnborough, Hants., Engl. 1979.
- Freeman, M. D. A.: Does the legal system provide solutions or itself constitute the problem? *British Journal of Law and Society*. Vol. 7 (2): 215—241, 1980.
- Gaquin, Deirdre A.: Spouse abuse: data from the National Crime Survey. *Victimology*. Vol. 2 (3—4): 632—643, 1978.
- Gayford, J. J.: Wife battering: a preliminary survey of 100 cases. *British Medical Journal*. Nr. 1.: 194—197, Jan. 1975.
- Gelles, Richard: Violence in the American family. In Martin, J. P. (ed.): *Violence and the family*. Wiley. Chichester, Engl. 1978.

- Gelles, Richard J.: *Family violence*. Sage. Beverly Hills, Cal. 1979.
- Germain, Sinikka, Kari Mattila, Chris Meyer-Törnroth & Marja-Liisa Polkunen-Gartz: *Våld i hemmet. Rapport om kvinnomisshandel*. Schildts. Lovisa 1980.
- Gibbens, T. C. N.: *Violence in the family*. *Medico-Legal Journal*. Vol. 43 (3): 76—88, 1975.
- Gil, David G.: *Violence against children. Physical child abuse in the United States*. Harvard University Press. Cambridge, Mass. 1970.
- Goode, William J.: *Force and violence in the family*. *Journal of Marriage and the Family*. Vol. 33 (November), 624—646, 1971.
- Grönfors, Martti: *Blood feuding among Finnish gypsies*. Helsingfors universitet. Sociologiska institutionen. Undersökningar 213/1977.
- Hagerfors, Anna-Marie & Barbro Jöberger: *Kvinnor ännu mer utsatta. »Hela familjen behöver vård«*. *Dagens Nyheter* 29. 1. 1981.
- Haffner, Sarah (ed.): *Frauenhäuser: Gewalt in der Ehe und was Frauen dagegen tun*. Wagenbach. Berlin 1976.
- Hanks, Susan E. & C. Peter Rosenbaum: *Battered women: A study of women who live with violent alcohol-abusing men*. *American Journal of Orthopsychiatry*. Vol. 47 (2): 291—306, April 1977.
- ✕ Hedeby, Berit: *Barnmisshandeln i Sverige*. Zindermans. Uddevalla 1975.
- Heinänen, Aira: *Lasten pahoinpitelyn ehkäisykeskuksia Englannissa. (Center för prevention av barnmisshandel i England)*. *Sosiaaliturva*. Nr. 24: 1130—1133, 1979.
- Jaffe, Peter & Judy Thompson: *Family consultant service with the London police force — a description*. *Canadian Police College Journal*. Vol. 3 (2): 115—125, 1979.
- Jansson, Carola: *Finska kvinnohus: misshandlade män är också välkomna*. *Socialnytt*. Nr. 10: 43—46, 1979.
- Joan-Søstrene: *Hustruvold. I Jensen, Jørgen Pauli & Jytte Thorbek (red.): Vold og modvold i Danmark — myter og virkelighed*. Hekla. København 1981.
- Kempe, Ruth S. & Henry C. Kempe: *Barnmisshandel. Hur den ser ut och hur den kan förutsägas, förhindras och behandlas*. Wahlström & Widstrand. Stockholm 1979.
- Kemvall, Berit: *Kvinnomisshandel — en probleminventering. Uppsats. Beteendevetenskapliga linjen*. Sociologiska institutionen. Stockholms universitet. Vt 1981.
- Korpilahti, Marja & Teuvo Peltoniemi: *Lasten pahoinpitely — historia, olemus ja yleisyys. (Barnmisshandel — historien, begrepp och förekomst)*. *Lapset ja yhteiskunta*. Vol. 40 (10): 483—487, 1981.
- Krisesentergruppa i Oslo: *Krisesenter hvorfor — hvordan*. Oslo 1979.
- ✕ Lagerberg, Dagmar: *Föräldravåld mot barn — En litteraturstudie*. Liber. Stockholm-Helsingborg 1977.
- Langley, Roger & Richard C. Levy: *Wife beating: The silent crisis*. New York 1977.
- Lau, Susanne, Sieghild Boss & Ursula Stender: *Aggressionsopfer Frau: Körperliche und seelische Misshandlung in der Ehe*. Rowohlt. Hamburg 1979.

- Levens, Bruce R. & Donald G. Dutton: The social service role of police — domestic crisis intervention. Solicitor General Canada. Research Division. Ottawa, Ont. 1980.
- Lewis, Oscar: Five families. Mexican case studies in the culture of poverty. Basic Books. New York 1959.
- Marsden, Dennis: Sociological perspectives of family violence. In: Martin, J. P. (ed.): Violence and the family. Wiley, Chichester, Engl. 1978.
- Martin, Del: Battered wives. Kengaroo. New York 1977.
- Martin, J. P. (ed.): Violence and the family. Wiley. Chichester, Engl. 1978.
- Mattila, Juhani: Perheväkivalta ja sen hoito. (Familjevåld och dess behandling). Mielenterveys. Vol. 18 (4—5): 9—13, 33, 1978.
- May, Margaret: Violence in the family: a historical perspective. In: Martin, J. P. (ed.): Violence and the family. Wiley, Chichester, Engl. 1978.
- McClintock, F. H.: Criminological aspects of family violence. In: Martin, J. P. (ed.): Violence and the family. Wiley. Chichester, Engl. 1978.
- Miller, Nick: Battered spouses. Occasional Papers on Social Administration. London. No. 57, 1972.
- Mitchell, Alexander R. K.: Violence in the family. Page Bros 1978.
- Nelson, Alvar: Apartment disturbances: Some points of view. In: Knutsson & Kühhorn & Reiss: Police and the social order — Contemporary research perspectives. The National Swedish Council for Crime Prevention. Report 6, Stockholm 1979.
- Nordhus, Gunnar & Edward Vogt: Volden og dens ofre. Cappelen. Oslo 1981.
- Olafsdóttir, Hildigunnur: Undersøgelse af familievold gennem Skadestuen i Reykjavik. Foredrag vid Nordiske forskerseminar i Laugarvatn, Island, den 10—15 juni 1981.
- Pagelow, Mildred Daley: Battered women: Myths and stereotypes examined. Pacific Sociological Association, Sacramento, Cal. April 22, 1977.
- Pagelow, Mildred Daley: Sex roles, power and women battering. 9th World Congress of Sociology, Uppsala, Sweden, Aug. 14—19, 1978.
- Parnas, Raymond I.: The police response to domestic disturbance. Wisconsin Law Review, 1967: 914—960.
- Peltoniemi, Teuvo: Family violence — police house calls in Helsinki in 1977. Paper presented at the 26th International Institute on the Prevention and Treatment of Alcoholism. Cardiff, Wales 9—14 June 1980.
- Peltoniemi, Teuvo: Family violence — the first 12 months of the Finnish shelters. Paper presented at the Third International Congress on Child Abuse and Neglect. Amsterdam. Apr. 21—25, 1981 a.
- Peltoniemi, Teuvo: Oikeuskäsittelyyn tullut perheväkivalta Lahdessa 1978. (Familjevåldet som kom till rättslig behandling i Lahtis år 1978). Suomen poliisi-lehti. Vol. 61 (4): 110—114. April 1981 b.
- Peltoniemi, Teuvo: Samarbejdet mellem politi og socialforvaltning i behandling af alkohol- og familievoldproblemer. I Koch, Henning & Håkon Lorentzen (red.): Politiselektion — politiprævention. En rapport om kvalitative ændrin-

ger i 1980'ernes politi. Rapport fra nordisk kontaktseminar mellem kriminologien og politiet. Næstved, Danmark 12—15 maj 1980. Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi. Oslo 1981 c.

Peltoniemi, Teuvo: Perheväkivallan ilmitulo. (English Summary: The detection of family violence). Research Institute of Legal Policy. Publication no 51. Helsingfors 1982 a.

Peltoniemi, Teuvo: Perheväkivalta Suomessa ja Ruotsissa — yleisyys ja asenteet. (English Summary: Family violence in Finland and Sweden — prevalence and attitudes). Research Institute of Legal Policy. Publication no 54. Helsingfors 1982 b.

Peltoniemi, Teuvo: Perheväkivalta. (Familjevåld). Manuscript. Helsingfors 1982 c. I tryck.

Peltoniemi, Teuvo & Pirjo Honkavaara: A bibliography of family violence and child battering. Research Institute of Legal Policy & The Central Union for Child Welfare in Finland. Helsingfors 1981.

Peltoniemi, Teuvo & Meeri Puustinen: Familjevåld. (English Summary: Family violence). Alkoholpolitik. Vol. 42: 57—66, 1979.

Petersson, Birgit & Tholund Jacobsen: Mishandlede kvinder. Ugeskrift for læger. Vol. 142 (7): 469—471, København 1980.

Pizzey, Erin: *Scream quietly or the neighbours will hear*. Penguin. London 1974.

Pizzey, Erin & Jeff Sapiro: Choosing a violent relationship. *Women and violence* 2. New Society. Vol. 56 (962): 113—135, 1981.

Pleck, Elizabeth: Wife beating in nineteenth-century America. *Victimology*. Vol. 4 (1): 60—74, 1979.

Pletscher, Marianne: *Weggehen ist nicht so einfach*. Limmat. Zürich 1977.

Reiniusson, Margareth: Misshandeln ofta upprepat brott. Brå apropå nr. 1: 18—20, 1980.

Renvoize, Jean: *Web of violence. A study of family violence*. Penguin. London 1978.

Roy, Maria (ed.): *Battered women*. Van Nostrand Reinhold. New York 1977.

Santasalo, Maija & Martti Santasalo: Lasten pahoinpitelyn tausta. Tutkimus Auro-
ran sairaalan tapauksista vuosina 1970—1976. (Bakgrunden till barnmisshand-
del. En undersökning av Aurora sjukhusets fall från åren 1970—1976).
Mannerheims barnskyddsförbund. B 36. Helsingfors 1979.

Schulman, Mark A.: A survey of spousal violence against women in Kentucky. U.S. Department of Justice. Law Enforcement Assistance Administration. Wash-
ington, D.C. July 1979.

Star, Barbara, Carol G. Clark, Karen M. Goetz & Linda O'Malia: Psychosocial aspects of wife battering. *Social Casework: The Journal of Contemporary Social Work*. Vol. 59 (Oct.): 479—487, 1979.

Steinmetz, Suzanne K. & Murray A. Straus (eds.): *Violence in the family*. Harper and Row. New York 1974.

Steinmetz, Susanne K.: The cycle of violence — Assertive, aggressive and abusive family interaction. Praeger. New York 1977 a.

- Steinmetz, Suzanne K.: Wifebeating, husbandbeating — a comparison of the use of physical violence between spouses to resolve marital fights. In: Roy, Maria (ed.): Battered women. Van Nostrand Reynhold. New York 1977 b.
- Straus, Murray A. & David Finkelhor: Family violence research program. University of New Hampshire. Feb. 1980.
- Straus, Murray A. & Gerald T. Hotaling (eds.): The social causes of husband-wife violence. University of Minnesota Press. Minneapolis 1980.
- Straus, Murray A., Richard J. Gelles & Suzanne K. Steinmetz: Behind closed doors: Violence in the American family. Doubleday. New York 1980.
- Svenson, Bengt & Nils-Gunnar Danielsson: Lägenhetsbråk. Kriminalvetenskapliga institutet vid Stockholms universitet 42. Stockholm 1978.
- Wallace, Edgar: Yllättäjä (Originaltittel The Mixer). Otava. Helsingfors 1976.
- Warrior, Betsy: Working on wife abuse. Cambridge, May 1978.
- Wiseman, Jacqueline P.: Alkoholistien vaimot I—II. (Alkoholisthustrur I—II). Alkoholipolitiikka. Vol. 41 (2—3): 62—72 & 109—117, 1976.
- Wolfgang, Marvin E. & Franco Ferracuti: The subculture of violence. Towards an integrated theory in criminology. Tavistock. London 1967.

OPFORDRING FRA REDAKTIONEN

Bladets omfang afhænger selvfølgelig af dets indtægter. Vi vil gerne udvide, men det forudsætter, at der tegnes *nye medlemmer* eller annoncer. I det forløbne år har vi set en betydelig medlemstilgang, og vi håber, at de nuværende medlemmer fortsat vil agitere blandt fagfæller m. fl., så vi kan blive endnu flere.

Vi vil endvidere i fremtiden optage *annoncer*. Også i denne forbindelse håber vi på hjælp fra vore medlemmer. Prisen er for 1983 fastsat til 1/1 bagside 2000 d.kr. (+ moms for danske firmaer), 1/1 side iøvrigt 1800 d.kr. (do.), 1/2 side i øvrigt 1400 d.kr. (do.). Der gives 20 % rabat ved tegning af en hel årgang.